

A MAGYAR VERSENYKÉPESSÉG ONTOGENEZISE

KAPITÁNY JÓZSEF¹

Összefoglalás:

Írásom első része versenyképességünk „egyedfejlődésének” meghatározóiról szól. Implicit analógiám az ontogenezis. Az ontogenezis során az egyed ún. fenotípusát, a környezet és genetikai anyaga együttesen alakítják ki. Írásomban a környezet a XXI. század világgazdasága. A csődöt mondott lisszaboni stratégia, az Ázsia dominanciával fémjelzett új világrend. A genetikai anyagnak a Világgazdasági Fórum megközelítésében tizenkét, a versenyképességet alkotó tényezőcsoport felel meg. Írásom végén megfogalmazok egy Magyarország versenyképessége javítására vonatkozó hipotézist. Lényege, hogy hazánkban olyan, évtizedes inerciájú folyamatok zajlanak, amelyek az ország jelentős területein megakadályozzák a hatékony munkaerőpiac létrejöttét, ebből pedig az következik, hogy Magyarország fejlesztése részben „factor-driven” alapú lehet. Sajnos két tragikus jelenség, a túlnépesedés miatt robbanó élelmiszer-kereslet, és a globális felmelegedés, természetföldrajzi adottságaink tükrében a fenntartható versenyelőny „lehetőségét” hordozzák.

Kulcsszavak:

Versenyképesség, innováció

Summary:

The first part of my paper focuses on Hungary's competitiveness. My implicit analogy is the ontogenesis. Ontogeny or ontogenesis describes the origin and the development of an organism from the fertilized egg to its mature form. In more general terms, ontogeny is defined as the history of structural change in a unity, which can be a cell, an organism, or a society of organisms, or, as in my case, Hungary's competitiveness.

Hungary's environment is the world economy, rising Asia as well as China and India as the number one and two global powers. Its genome are the 12 pillars of competitiveness as suggested by the WEF. The second part of my paper posits that the negative trend of our deteriorating competitiveness is going to prevail in the absent of an efficient labor market and developing Hungary is partly needs to be factor driven. For the latter I suggest that we could benefit from our location in the Carpathian-basin where water can be „made” abundant. Sophisticated water management may enable Hungary to increase the proportion of irrigated farmlands to at least that of the EU average of 11%. This would result in a 600.000 hectare increase in the irrigated territory. Irrigated cultures demand personal care, creating 3-400.000 new jobs, mainly in underdeveloped regions with functionally illiterate population.

Keywords:

Competitiveness, innovation

A versenyképesség mérése

Az egyik leggyakrabban idézett versenyképességi ranglista a World Economic Forum (WEF) Global Competitiveness Reportja. 2000 előtt egy ún. *Report* készült, ez volt a GCI. 2000-től két lista készült. A GCI, aminek a jelentése akkor még Growth Competitiveness Index volt, és a mintában lévő gazdaságok következő 5 évre vonatkozó gazdasági fejlődésére vonatkozó becslését tartalmazta. A becslés alapját makroökonómiai adatok, az intézményrendszer és a gazdaságpolitika elemzése jelentették². A Report másik versenyképességi megközelítése a CCI³ volt. A CCI (a Current Competitiveness Index rövidítése) és (szemben a makroökonómiai irányultsági GCI-vel) mikroökonómiai indikátorokat, vállalati ROE adatokat használt. Azt vizsgálta, hogy a jelenbeli lehetőségeket, erőforrásokat, a piaci struktúrát, intézményrendszert, gazdaságpolitikai mozgásteret hogyan hasznosítják egy-egy gazdaság résztvevői. Mind a GCI, mind a CCI kemény adatokat és

¹ Kapitány József, adjunktus, BKF, jozsef_kapitany@yahoo.com, jkapitany@bkf.hu, 06 209 342 760

² Ezen riportot a Harvard Center for International Development állította össze Jeffrey D. Sachs vezetésével.

³ A CCI összeállításának a vezetését Michael E. Porter, ill. a szintén Harvardhoz tartozó Institute for Strategy and Competitiveness látta el.

felmérések eredményeit is tartalmazta, az utóbbin belül kiemelkedő jelentőségű volt a ma is fontos Executive Opinion Survey. Mennyire működnek hatékonyan a kormányzati szervek, az intézményrendszer, mennyire szofisztikált a beszállítói hálózat, a versenygyakorlat. A közel 5000-es mintában a világ meghatározó üzleti személyiségeinek nem jelentéktelen része benne volt és van, különlegesen értékes információforrást jelentenek.

2004-2005 óta a GCI a Global Competitiveness Index rövidítése, és mind makro-, mind mikroökonómiai szempontok figyelembe vételével készülő átfogó index, amely a versenyképességet méri. A versenyképességet pedig a termelékenységi szintet meghatározó intézményrendszer, politikák és tényezők összességéként definiálja⁴.

Miért fontos a termelékenység? Mert döntő tényező az adott gazdaság fenntartható prosperitásában. Egyszerűen szólva a versenyképesebb gazdaságok képesek polgáraik számára magasabb jövedelmet biztosítani. A termelékenység a beruházások megtérülését is meghatározza, ezen megtérülések pedig a gazdaság növekedésének alapvető determinánsai. A versenyképes gazdaságok valószínűbben növekednek közép- és hosszú távon. Ebben az értelemben a versenyképesség a növekedési potenciált befolyásolja erőteljesen. Ezen 2008-2009-es GCI-listán a 62-ik, a 2009-2010-es listán szereplő 133 gazdaság között pedig az 58. helyet foglaljuk el. 2001-ben még a 28. helyen voltunk. A tavalyi válságév volt azon esztendő, ahol – néhány ország erősebb visszaesése miatt - nem süllyedtünk tovább a *sorrendben*, de ne felejtsük el, hogy indexről beszélünk.

A versenyképesség 12 pillére

A *Report* részletesen ismerteti a versenyképesség 12 egymással összefüggő és legfontosabb ítélt tényezőjét⁵, amelyet súlyozva vesznek figyelembe. A 12, önmagában is gyűjtő kategóriát jelentő a következő:

1. Az intézményrendszer (Institutions)

Az intézményrendszerbe a jogrendszer, bírósági gyakorlat, az adminisztratív „keretek” tartoznak. Itt értékelik a korrupciót, a bürokráciát, a közpénzek felhasználását, az átláthatóságot, de itt veszik figyelembe a 3. pillért jelentő makro-ökonómiai stabilitáshoz hozzájáruló, és a kormányzat részéről tanúsított kiadás-menedzselést is.

2. Infrastruktúra (Infrastructure)

Itt a közlekedést, szállítást, telekommunikációt, energiaellátást értékelik.

3. A makro-ökonómiai környezet stabilitása (Macroeconomic stability)

Önmagában a stabilitás semmit nem hoz, de ha nincs, sokat „visz”. A cikk írásának idején azonos kupon mellett inkább veszünk luxembourgi, mint görög államkötvényt, hiszen az utóbbi közgazdasági tartalmát tekintve egy olyan országnak történő hitelfolyósítás, amelynek az adósságállománya nagyobb, mint egy teljes évi GDP-je, és a nemzetközi segítség nélkül összeomlott volna. A makro-ökonómiai stabilitás két legfontosabb eleme az eladósodottság és az infláció.

4. Egészség és alapfokú oktatás (Health and primary education)

A riport hangsúlyozza, hogy a képzetlen munkaerő kizárólag egyszerű munkát képes végezni, az értéklánc tetején álló, nagy hozzáadott értékű munkához jól képzett lakosság kell.

4 „We define competitiveness as the set of institutions, policies, and factors that determine the level of productivity of a country”.

5 Adam Smith válasza arra a kérdésre, hogy mi befolyásolja a nemzetek jólétét, a munkamegosztás és specializáció volt, míg a neoklasszikus közgazdaságtan az infrastruktúrába történő beruházás hasznát húzta alá.

5. Közép- és felsőfokú oktatás, tréning (Higher education and training)

A riport által használt „higher education” szóban mind a középiskolai és „tertiary” oktatás benne van, azaz a bachelor, mester és doktori képzések is, mind mennyiségi, mind minőségi szempontból mérve. A riport a munkaerő adaptivitása kapcsán különleges jelentőséget tulajdonít a szakmai tréningeknek, az át-, és továbbképzéseknek, life-long learningnek.

6. Az árupiacok hatékonysága (Goods market efficiency)

Itt a riport kitér az egészséges verseny hatékonyság javító voltára, ide értve az importból származó versenyt is. Fontos versenyképesség növelő tényező a kormányzati beavatkozás minimum szinten tartása, és a *Report* aláhúzza a kereskedelem szabadságának fontosságát. Rámutat a magas adó versenyképességet rontó hatására, külön kitér arra, hogy a válság idején minden nemzetgazdaságban felerősödött a „vásárolj hazait” gondolkodás, amely hosszú távon *minden* érintett, de *különösen* a fejlődő országok gazdasági hatékonyságát *rontja*. A piaci hatékonyság a vevőorientáltságtól és vásárlói szofisztikáltságtól is függ. Kulturális és egyéb okokból bizonyos nemzetek vásárlói magasabb igényeket támasztanak, mint más országok fiai, és a vevőoldalról kikényszerített termelői, kereskedői, „fegyelem” fontos versenyképességi forrás.

7. Munkaerő-piaci hatékonyság (Labor market efficiency)

A munkaerő piac rugalmassága, működésének hatékonysága kritikus a gazdaság hatékony munkaerő felhasználása szempontjából. Lényeges a megfelelő ösztönzési rendszer, a tehetség gondozása és jó értelemben vett kihasználása, a méltányosság, a nők és férfiak esélyegyenlősége.

8. A pénzügyi piacok kifinomultsága (Financial market sophistication)

A jól funkcionáló pénzügyi piac a megtakarításokat a legtermelékenyebb felhasználás, a várható magas megtérülési beruházások és projektek, nem pedig a jó politikai kapcsolatokkal rendelkezők felé tereli. A válság felhívta a figyelmet a megfelelő kockázatértékelésre, kockázatkezelésre, aminek a kapcsán a riport a bankszektor megbízhatóságára, átláthatóságára, a pénzügyi aktorok szabályozására, a szektor ellenőrzésének fontosságára is kitér.

9. A technológiai felkészültség (Technological readiness)

Itt azt mérik, hogy az adott gazdaság mennyire „agilisan” adoptálja a létező technológiákat termelékenységének javítása érdekében. A technológiák között a spillover hatás miatt a *Report* különös jelentőséget tulajdonít az információs és kommunikációs technológiáknak (ICT) és az ICT-barát szabályozásnak. Itt figyelik az FDI-t is, mint a technológia fontos forrását, és felhívják a figyelmet arra, hogy 2008-tól *csökkent* a világban az FDI összege.

10. A piac mérete (Market size)

A nagy piac lehetővé teszi a méretgazdaságossági előnyök kihasználását. A kis országok cégei számára az exportpiacok a méretgazdaságossági előny miatt különösen fontosak.

11. Az üzleti élet kifinomultsága (Business sophistication)

Itt vizsgálják az adott ország üzleti hálózatainak (networks), ill. a támogató iparágak minőségét, a helyi szállítók földrajzi közelségét a vevőkhöz. Az eredményes klaszterek, mint versenyképességet javító tényezők jelennek meg. A 11. pillérnél veszik figyelembe az egyes cégek működésének, és az egyes cégek által követett stratégiának a „minőségét”, amelyben a márkázás, a marketing, az értéklánc gondolkodás, az unikális termékek gyártása,

szolgáltatások nyújtása szerepel. Az üzleti szofisztikáltság nézeti szempont különösen lényeges a fejlett gazdaságok vizsgálata során, hiszen itt a termelékenység-növelés „alapszintű” tényezőit már kimerítették.

12. Innováció

Bár kezdetben komoly nyereségeket hoz az intézményrendszer fejlesztése, az infrastruktúra fejlesztése, a makroökonómiai instabilitás csökkentése vagy a HR-bázis javítása, egy inflexiós pont után ezeknek csökkenő a hozadékuk (diminishing returns), és később ugyanez igaz a munkaerő-, áru- és pénzügyi piacokra is. Bizonyos fejlettségi szint felett az életszínvonal kizárólag az innovációval javítható. Ez is különösen igaz azokra az országokra, ahol a technológiák átvétele már megtörtént, az ebből fakadó fejlődési lehetőségek kimerültek. Ezen pillér legfontosabb mérőszámai a K+F befektetés, különösen a nem állami R&D, a jó minőségű tudományos kutató intézmények, az ipar és a felsőoktatás, valamint a kutató központok együttműködése, és itt hangsúlyos a szerzői jogok védelme.

Weights of the three main subindexes at each stage of development

	Factor-driven stage (%)	Efficiency-driven stage (%)	Innovation-driven stage (%)
Basic requirements	60	40	20
Efficiency enhancers	35	50	50
Innovation and sophistication factors	5	10	30

A 12 tényező kölcsönös kapcsolata

A 12 pillért alkotó gyűjtőkategóriák egymással szoros kapcsolatban vannak. Innováció nem létezhet a megfelelő intézményi háttér, a szerzői jog védelme nélkül, nem képzelhető el alacsonyán képzett, felnőttoktatásban hiányosan, majd tréningekkel tovább nem képzett lakossággal. Az innováció lehetetlen nem hatékonyan működő piacokkal, és megfelelő infrastruktúra hiányában.

A súlyozott index és a fejlődés különböző szintjei

Az egyes pillérek milyensége a különböző országokat különböző mértékben befolyásolják. A *Report* példája, hogy Burkina Faso és Svájc versenyképessége fejlesztésének nem ugyanaz az útja. Az első fejlődési szakaszban a gazdaságok alapvetően „factor-driven” jellegűek, az országok tényező adottságaikkal, a (képzetlen) munkaerővel, és természeti adottságaikkal versenyeznek. A cégek árversenyben vannak, alapszintű termékeket adnak el, az alacsony termelékenység a béreket alacsonyán tartja. Ezen fázisban a versenyképesség fenntartásához főleg az 1-4. pillérekre van szükség. Ahogyan a fejlődéssel párhuzamosan emelkednek a bérek, az országok a rákényszerülnek a hatékonyságra, a termékek minőségének javítására. Ebben az „efficiency-driven” szakaszban leginkább az 5-10. pillérek támasztják alá a versenyképesség javítását.

Végül a 3. fejlődési fokozatot elérő, innováció irányított (innovation-driven) országok csak akkor képesek a magas munkabéreket, és az ezzel járó életszínvonalat fenntartani, ha új és egyedi termékekkel tudnak versenyezni. Itt a cégek innovációs versenyben vannak, (12. pillér) és az újat, az új termékeket kifinomult (termelési és marketing) folyamatok (a 11. pillér) hozzák létre. Az index tehát tekintettel van az egyes országok fejlettségi szintjére. A különböző fejlettségű országok esetén az egyes pillérekhez eltérő súlyokat rendelnek. Így gondoskodnak arról, hogy az egyes tényezőcsoportok relatív fontosságainak különbsége megfelelő módon jelenjen meg az indexben. A következőkben a versenyképességét alkotó 12 pillérben mint fogalmi keretben, hazánk kapcsán gondolkodom, végül megfogalmazok egy, a WEF gondolkodási mintájára építő fejlődési lehetőséget.

1. Az intézményrendszer (Institutions)

Egy peres ügyünkben 10 év alatt született meg a jogerős ítélet. Az első tárgyalást több, mint egy évre tüzték ki, és amikor az alperes a tárgyalás előtt kimentette magát, újabb 9 hónap múlva lett tárgyalás, majd miután az egy óra nem fért be, az új tárgyalási nap kitűzése után rögtön két és fél évnél voltunk. Mire az ítélet végrehajthatóvá vált volna, az alperes felszámolása megkezdődött, és a felszámoló - jelezve, hogy a „sorban előbb álló” APEH követelése is reménytelen - barátilag tanácsolta, hogy hagyjam a dolgot a csudába.

Közel húsz peres eljárással a hátam mögött, ma már fel sem merül bennem a bírósághoz fordulás gondolata. Automatikus, hogy a számlát sztornózzuk, a kintlévőséget leírjuk - legalább áfát ne kelljen fizetni. Kiszrészvényesként hasonlóan reménytelen helyzetben van a természetes vagy jogi személy, legyen az ellenfél egy OTP, egy Globál Áruházak Rt. (Tesco). A bíróságokat az Országos Igazságszolgáltatási Tanács „ellenőrzi”, amelyet főleg bírók alkotnak, így lényegében létrejött a társadalmi kontroll nélküli igazságszolgáltatás, ahol a bírók kiválasztása, teljesítmény-menedzsmentje megoldatlan. A közjegyzők, a végrehajtók területi monopóliumaik birtokában olyan szolgáltatást vagy antiszolgáltatást nyújtanak, ami nekik tetszik. Ha egy 2 hét alatt befejezhető hagyatéki eljárás 2 évig tart, kihez lehet menni panaszra – és főleg mivel? Kritikus a jogszabályok hiánya, és a létező jogszabályok betartásának hiánya is. Egy társasház lakói számára a pihenés nem biztosított jog. Ha még meg is van jogszabály az együttélés normáira, azt senki nem tudja érvényesíteni. „Ha nem folyik vér” a rendőrség semmit sem tesz. Ha a még nem büntethető kiskorú 20.000 Ft-os határ alatt minden nap egy kicsit „dolgozva” lebontja a házat a fejünk felett, senki nem fog megvédeni minket. A félelem hatja át napjainkat, tanyán jószágot tartani, termelni, kockázatot növelő „felelőtlenség”. Sok budapesti ma inkább megy a Szigetközbe vízitúrázni napi többszöri átemeléssel, mint a Felső-Tiszára, mert ott dobálnak a partról és a közeli településre besétálni, vásárolni nem ajánlott. Az ország jelentős tájai vesztették el utolsó „árucikküket”, az adott hely, a természeti környezet vonzerejét, és mentek, mennek tönkre az utolsó kenyérkeresetet jelentő idegenforgalomhoz, turizmushoz kapcsolódó kisvállalkozások.

2. Az infrastruktúra

A MÁV-csoport rendbetételének költsége nagyságrendileg ezermilliárd fölött van. 30 éve nincs meg a 4-es metró, hiú ábránd a Szentendrei és Ráckevei HÉV összekötése. A magyar autópálya rendszer tragikomédia, a 157 milliárddal alacsonyabb ajánlatot tevőt mondva csinált ürüggyel kizárják a tenderből, dombocskák alatt alagút épül. A közbeszerzéseket senkinek sem kell bemutatni, a főváros úthálózata olyan, amilyen. Paradox módon azonban a versenyképesség szempontjából alapvető feltételrendszer leginkább teljesíthető feltétele mégis az intézményrendszer és az infrastruktúra. Számos ország gyakorlatából látjuk, hogy az infrastrukturális olló bezárható, ha a humán háttér adott.

3. A magyar makrogazdasági egyensúlytalanság megszüntetése

A 2010-es országgyűlési választások első fordulójának megnyerésekor a győztes párt egyik első nyilatkozata az volt, hogy a hiánycélt újra kell tárgyalni az IMF-fel. Mindaddig, amíg mi, választók olyan választói felkészültséggel választunk, amilyennel; mindaddig, amíg nem a programok összevetése, és azok betartása alapján hozzuk meg sorsfordító döntéseinket, tovább konzerválódik az a helyzet, amelyben a makrogazdasági egyensúlytalanságok megszüntetésére vonatkozó óhajnál erősebb a szavazatszerzési imperatívusz. Mindaddig, amíg a nép lehetne szignifikánsan bölcsőbb is, a cirkuszt és kenyeret, a klientúra kiszolgáltatásának kötelezettsége, a népszerűség jövőt felélő hajhászása a politikai „elit”

játékelméleti értelemben vett ún. domináns stratégiája⁶. Folyamatosan elodázódik azon gazdaságpolitika életbeléptetése, amely helyreállítaná a makrogazdasági egyensúlyt⁷. És mitől válna pallérozottabbá az egymondatos hívószavakkal manipulált szavazó? Tízből már csak 4 ember olvas könyvet, sok millió emberre igaz, hogy már csak elektronikus médiát fogyaszt, ahol a közszolgálati tévé, mint elvi opció adott, de féltő, hogy nemzedékek hiszik el, a boldogulás útja nem a tanulás, nem a munka, hanem majd egyszer ők is besétálnak egy tévé show-ba, kinyitnak egy táskát, és nyernek néhányszor tízmilliót. A makrogazdasági egyensúly helyreállítása a rossz intellektuális tőkéjű társadalmakban nem tűnik reálisnak, mivel az alulképzett szavazó tejjel-mézzel folyó Kánaánról szeret hallani.

4. Alapfokú oktatás, képzés:

Oktatás címén egy átlagos nap az ország legtöbb általános iskolájában hamvába hulló fegyelmelési kísérlet. Egy tanítási nap az egyre inkább kiégett pedagógusok vesszőfutása. Azon pedagógusoké, akikkel kapcsolatban pont a pedagógus társadalomban fogalmazódnak meg egyre erősebb kérdőjelek, hiszen az utánpótlás minőségét nagyban befolyásolja, hogy a pedagógusok bére a diplomás átlagbért meg sem közelíti, így ugyan mitől lenne vonzó, ha csak nem a végletekig elhivatott valaki. Az elemi oktatásban dolgozó kollégák között nem az a kérdés, hogy milyen Öveges-féle kísérletet ismételjen meg az órán, hanem az, hogy ne verjék meg. Az általános iskolások jelentős része alapvető szövegértési problémákkal küzd. Szülőképes korba értek nagyon speciális oktatási igényekkel rendelkező kohorszok, amelyek bővülő újratermelődésével a társadalom nem tud mit kezdeni⁸. Létrejött egy teljességgel képzetlen, nem a munkára szocializált tömeg. Ezen társadalmi csoport mérete, mentalitása, kulturája olyan, hogy a hatékonysági versenyben való helytállást is ellehetetleníti. Egy olyan országban, ahol feltűnően kevesen dolgoznak, ahol a Manpower felmérése szerint a nagy foglalkoztatók 31%-a *tartósan* nem tud betölteni álláshelyeket, az ország jelentős területein nem lehet használható munkaerőt találni. Ezen területek gyakorlatilag azonosak azokkal az immár összeért kistérségekkel, ahol az ott élő munkaképes korú lakosok közül jóformán senki nem dolgozik.

5. Közép- és felsőfokú oktatás és a tréning (Higher education and training)

Jóformán nincs szakmunkás képzés, középfokú és technikus szintű szakképzés. Bizonyos szakokon - pl. kommunikátorból, jogászból - túlképzés folyik, az elmúlt 10 évben 23%-ról 15% alá esett a kutatási, IT- és üzleti szakot választók aránya, a kép pedig még elborzasztóbb, ha a végzett mérnökök, vegyészek, (és a már említett) fizikusok arányát vesszük számba. A felsőoktatás megdőbentő szintre süllyedt. A diákolimpiákon 25 éve a kommunista blokk országai, és Magyarország agyonnyerték magukat, a 80-as években a magyar természettudományos oktatás **világbelső** volt, mögöttünk a második helyen állt Japán. Pálinkás József, az MTA elnöke Baló György egy műsorában (Kassza) nyilatkozta, hogy az ELTE-n 1 nappalis és 2 levelezős fizika tanár képzése zajlik, és a műsor egyik szakértő vendége hozzá tette, az egész országban hét (7) fizika tanár képzése zajlik. Ma a diákversenyeken az élmezőnyben nyomasztó koreai, kínai, japán dominancia alakult ki, ha a minőségi oktatásra benchmarkokat keresünk, akkor Koreába és Finnországba vezet az út. A felsőoktatásban a fejkvóta finanszírozás miatt néhol retorzió éri azon kollégákat, akik

⁶ Hangsúlyosan nem MINDEN politikusról beszélek, Antall Józseftől Bokros Lajoson át Sólyom Lászlóig számos politikus életműve igazolja, hogy voltak, vannak felkészült, a társadalom **hosszú távú érdekeit szolgáló, és** nem csak a másnapi pártpreferencia felmérésre optimalizáló politikusok.

⁷ Ha nem lenne adósságszolgálat, jelenleg a magyar költségvetés szufficities lenne.

⁸ A szavazatmaximalizáló logika jegyében a legnagyobb ellenzéki párt rögtön támadta az új kormány azon tervezetét, hogy családi pótlékot csak azon gyermek után kaphasson a család, amelynek az igazolatlan hiányzása nem haladja meg az 50 órát.

buktatni mernek. Hamar és legtöbb intézményben kialakul a jaj-de-jószívűek-vagyunk-a-diákokkal szervezeti kultúra. Nincs pénz, de közben az állami felsőoktatásban pazarlás zajlik. Egy hazai egyetemünk belvárosi épületében a garázsokulcsokat kiadó munkatársnak is van önálló, névtáblás, ablakos irodája, szobanövényekkel gazdagon díszítve. Komáromban a Nokiónál a *finn igazgatók* az amerikai filmekből ismert kis kuckókban, óriási csarnokszerű hodályban dolgoznak, az ablakos külön iroda utopisztikus fantazmagória.

A magánintézmények gyakorlata vegyes. A legtöbb intézményben szent tehén a méregdrága marketing lasszóval fogott hallgató. Mindemellett mintha terjedne a felismerés, hogy a felkészületlen hallgató kezébe diplomát adni a márkát erodálja. Jelen pillanatban azonban a mai magyar felsőoktatásban csak az nem szerez diplomát, aki nem akar⁹.

A fentiek részösszegzése: A megfelelő minőségű humán erőforrással való ellátottság egyik mérőszáma a felsőfokú oktatásban részesülők száma a népesség egészére vetítve. Hazánk jelene és jövője szempontjából drámai problémát jelent - még regionális versenytársainkkal, Szlovákia, Románia stb. szemben is - hogy a diákok száma demográfiai okokból csökkenő, a versenyképesség szempontjából fontos szakokon (gazdasági, műszaki, információ-technológiai) tanulók aránya alacsony. Ráadásul a számok tartalmatlanná váltak, a tiszteletre méltó kivételektől eltekintve, a magyar felsőoktatás nem jelentéktelen részéből, a nemzetközi tudásversenyre korlátozottan alkalmas diákok kerülnek ki.

7. Munkaerő-piaci hatékonyság

1980 óta fogy a lakosság. 2010. márciusában a lakosság 10 millió 9 ezer volt, a 2010-es év végére a magyar lakosság 10 millió alá csökken. A fogyás relatív mértékében a balti-országokkal és Bulgáriával mi alkotjuk a tragikus élményt. Az 1.35-ös termékenység Európához mérten is rossz, csak Lengyelország van rosszabb helyzetben. Nem lesz munkaerő és már most sincs. A *regisztrált* munkanélküliek aránya 10% felett van. De nem is a munkanélküliség az igazán aggasztó, hanem az, hogy Magyarország az eltartó, eltartott arányban negatív „világrekorder”, ugyanis a foglalkoztatottság tragikus. Nálunk a 6.9 millió munkaképes korú lakosból nemzetközi összehasonlításban is egyedülállóan kevesen, 3 millió 730 ezer fő dolgoznak (bejelentett munkahelyen). A magyar foglalkoztatottság 53%, míg ugyanez Hollandiában 77%. Közel vagyunk ahhoz a szinthez, hogy egy dolgozó saját magán kívül két embert tartson el. A (regisztráltan) nem dolgozók havi átlagban 55.000 Ft-ot „kapnak” az államtól, és ez a kiadás éves szinten több, mint 2000 milliárd forint.

Másfél millióra becsült az a munkahelyszám, amely úgy került ki a gazdaságból, hogy ez a veszteség NEM írható a rendszerváltás utáni hatékonyság-növelés számlájára, hanem pótlásra kerülhetett volna. (Csehország vagy a Baltikum). Magyarországon folyamatosan napirenden van a nyugdíj-korhatár további növelése. De ez politikailag érzékeny kérdés a nyugdíjasok nagy száma, ebből következően nagyszámú választó elvesztésének félelme miatt egy olyan országban, ahol az öngondoskodásról való gondolkodás egyik lakmuspapírja, hogy a vizitdíj eltörlésére szavazott a társadalom. De ha még győzne is a közgazdasági racionalitás, akkor sem jár a nyugdíj korhatár felemelése látványos foglalkoztatottság növekedéssel, mert annak a születéskori esélye, hogy Magyarországon

⁹ Ezen cikk írása idején 353 nappalis és levelezős hallgatóm vizsgázott projektmenedzsmentből. Egyebek mellett meg kellett határozni egy projekt megtérülését. A legtöbb hallgató nem tudta kiszámolni az $(1+0,1)^2$ és $(1+0,1)^3$ értékeket, majd ezekkel a jövőbeni pénzáramlást osztani. Sok hallgatónál az 1.1 négyzetre emelésének eredménye 1.11, és harmadikra emelés eredménye pedig 1.111 (!) lett, de a többség nem is próbálkozott azzal, hogy 10%-os diszkontláb mellett a FV-ből kiszámítsa a PV-t. Tavalay „egy előadónyi” hallgatót kérdeztem meg arról, hogy mekkora Kína lakossága. A legmerészebb válaszadó 50 milliót tippelt, a legszerényebb becslés 20.000 volt. (Igen. 20 ezer). Egy országosan ismert médium értékesítési csapata tréningje során felmerült Budapest lakosságának a kérdése. Mivel egy sok éve használt prezentációjukban 3,4 millió szerepelt, azon kevesek, akik tudtak bármilyen számot, ragaszkodtak a 3.4 millióhoz. Végül úgy hitték el, hogy a helyes szám 1,7 millió, hogy (az internetről) felolvastuk nekik.

valaki nem éri meg a 60 évet 18% fölött van, szemben a brit vagy görög 9%-kal. Részösszegzés: A prevenció, az életmód javítása, a nyugdíjkorhatár emelése, a rokkantnyugdíjazás ellenőrzése, a nyugdíjas-párti adózás *együtt* vezethet a munkaerő bázis rövid távú növeléséhez, de ehhez (is) nemzetstratégiára volna szükség.

10. A magyar piac mérete és a kis piac kompenzációja az export

A kis országok vállalatai számára a méretgazdaságossági hátrány egyetlen feloldási lehetősége az export. Számunkra az export kényszer. Kivitelünk ugyanakkor strukturális fogyatékoságokkal küzd. Aránytalanul nagy a járműipar részesedése, ez adja a kb. 60 milliárd euros magyar export 20%-át, és ennek a 20%-nak is mintegy négyötödét 5 cég termeli. De legalább a járműipari 20% pozitívan különbözik az export 80%-ától. A 80%-ot ugyanis jórészt 20 multi hazai leányvállalatának exportja adja, és ezen (nem járműipari) 80% hozzáadott értéke rendkívül alacsony, az árbevételen belül 9,8%. A magyar exportgazdaság ugyanis sajátosan zárt rendszer, gépipari és feldolgozóipari termékcsoportok teszik ki a külkereskedelem java részét. A kivitel mintegy 62%-át teszik ki a gépek és szállítóeszközök, ugyanezek a termékcsoportok adják a behozatal 50%-át, s ennek túlnyomó része a globális cégeken belüli belső kereskedelem. Ha X helyett 2X mennyiségű telefont exportálunk, akkor Y helyett 2Y alkatrészt, részegységet vesz Magyarország. A Nokia komáromi gyárába Kínából és a Fülöp-szigetektől érkeznek az NXP ázsiai gyáraiban előállított chippek, majd a betanított munkát végző dolgozó özszerak, forraszt, pattint.

Összességében a magyar kivitel kilentizedét olyan termékcsoportok adják, *amelyek a multik belső kereskedelmét jelentik*, a behozatal kétharmadát is ilyen termékek teszik ki. A világgazdasági válság elmúltával hiába javul a külkereskedelmi szaldó, a hozzáadott érték alacsony volta miatt a magyar GDP korántsem bővül az export növekedés arányában. Persze. Örülünk, az export bővülésének van jótékony, létszámot bővítő, keresletet és így keresletet bővítő, K+F tevékenységet ösztönző és adóbevételt növelő hatása is, de ennek a mértéke lényegesen kisebb, mint az exportdinamikából kiolvasható látszat. Ráadásul bizonyos értelemben Magyarország off-shore állam. Sok multinacionális vállalat mutat ki nálunk nagy nyereséget, hála a közelmúltig osztogatott társasági adókedvezményeknek, és a mai napig a nyugat-európai szint alatt lévő társasági adónak.

11. Business sophistication

A pilléren belül csak a menedzsment minőségét vizsgálom. Egy generikus gyógyszergyár külföldi menedzsmentje számára az egyik legnagyobb kihívás megértetni a magyar felső vezetéssel, hogy a kínai konkurenciára ne Mao-zubbonyos, „kiskínaiként”, az indiaiakra ne a kalkuttai utcán kéregető páriaként gondoljanak. Az indiai és kínai biológus, vegyész a mester képzés végén előrébb van, mint magyar kollégája a PhD után, ráadásul lényegesen többet dolgozik és a hosszabb munkaidejét (Taiwanon az éves alapszabadság 4 nap) produktívabban tölti ki. Egy, a Népszabadságban 2009. 03. 17-én megjelent cikk („*Végzetes magyar elbizakodottság*”) bemutatja, hogy a hazai menedzserek teljesítménye *Közép- és Kelet-Európában* a rangsor utolsó előtti helyére elegendő az itt dolgozó külföldiek értékelése szerint. Ennek döntő oka - vélik a felmérésben megszólalók - az elbizakodottság: a magyar vezetők elutasítják a bevált tapasztalatokat, és képtelenek elviselni a kritikát. Részösszegzés: A magyar üzleti életet kifinomultságát meghatározó menedzsment minősége elmarad a globális versenytársakétól, a társadalmi értékrend változásai a menedzsment és az üzleti élet kifinomultságára is kártékony hatással vannak, így a legfontosabb sikerfaktor tekintetében Magyarország gyorsuló tempóban szorul perifériális helyzetbe.

12. Innováció

A technológiai versenyképesség egy gazdaság innovatív kapacitásáról, az országban előállított termékek (és szolgáltatások) minőségfejlesztési lehetőségeiről, az új technológiák befogadására való képességről szól¹⁰. A technológiai versenyképesség alapvető indikátorai a kutatásra és fejlesztésre fordított kiadások különféle mutatószámai, aggregát szinten azok GDP-arányos hányada. A GDP 0.93%-át költjük K+F-re, amivel elmaradunk regionális versenytársainktól - például - Csehországtól (1,3 %) és fényévekre vagyunk a 3,7%-os Svédországtól. Külön hátrány azonban, hogy az alig 1%-ot sem az üzleti szektor, hanem legnagyobb részben a kormányzat ilyen irányú tevékenysége adja. Míg Csehországban az éves K+F kiadások 70 százaléka az üzleti szektorban keletkezik, addig Magyarországon valamivel több, mint 30 százaléka. A szabadalmaztatott termékek száma alapján Magyarország nem áll rosszul régiós összehasonlításban, azonban a bejelentett szabadalmak és az oltalom alá helyezett fejlesztésű termékek és eljárások száma csökkenő.

Részösszegzés: Keveset és rosszul költ Magyarország kutatás-fejlesztésre, az alapkutatások mostoha gyereknek számítanak, és semmi nem mutatja, hogy a jövőben pozitív elmozdulásra számíthatnánk.

Magyarország – stratégia nélkül

Érdeemes megszívlelni a Világgazdasági Fórum tanácsát és szakítani azzal a paradigmával, hogy nekünk ugyanazt kell csinálni, amit az EU-csatlakozáskor csináltak a spanyolok, portugálok. (Jegyezzük meg, hogy ők anno az Unió forrásokat nem a Polgármesteri Hivatal előtti tér diszkövezésére, szökőkútra, kisplasztikára, hanem iparfejlesztésre fordították).

Mi nem tudunk minden tudásintenzív ágazatban előre lépni. Miért tudnánk mi jobban innoválni, mint a shanghai Pudong district vagy Bangalore cégei, ahol egy 70 km-es sugarú körben több szoftvermérnök dolgozik, mint az USA-ban *összesen, akik egyénileg átlagosan legalább olyan okosak, és a munkához való viszonyuk is némileg más?* Az áramszolgáltatás megbízhatóságát kivéve **mindenben** le vagyunk maradva.

Kiművelt emberfők tekintetében Magyarország versenyképtelen a globális piacon, mint ahogyan az Európai Unió sem lett a 2000-ben megálmodott lisszaboni stratégia szerint 2010-re a legversenyképesebb térség, sőt, lemaradása Skandinávia kivételével fokozódott.

Ezek után az a kérdés, hogy van-e Magyarországnak bármilyen fenntartható versenyelőnye. Meglátásom szerint hazánknak egyetlen lehetséges versenyelőnye van. Ez pedig az a tény, hogy a Kárpát-medence „alján” fekszik.

Jelen pillanatban a Vásárhelyi-terv írott malaszt és a magyar árvíz-stratégia arra szorítkozik (szorítkozna, ha a végrehajtás érdekében történne bármi), hogy a Kárpátok több köbkilométeres hőtömegének olvadásakor, ill. áradáskor, hogyan lehet még magasabb gátakkal levezetni a vizet, ahelyett, hogy árterekkel, ismét megnyitott morotvákkel, ártároló holt-ágakkal meg akarnánk fogni azt a vizet, amely a XXI. század természeti kincse.

Az a tény, hogy Magyarország potenciális víz-nagyhatalom – a globális felmelegedéssel összefüggésben - komoly lehetőséget kínál az öntözéses gazdálkodásban. Jelenleg a mezőgazdasági művelés alá vont területek mintegy 3%-án természetnek Magyarországon öntözéses kultúrákat, szemben az EU 11% fölötti átlagával.

Ha csak az EU-átlaggal azonos 11%-ra nőne Magyarországon az öntözött terület nagysága, akkor az plusz 600.000 hektár öntözését jelentené, miközben 1,6 hektár öntözéses termelésbe vonása átlagosan 1 új munkahelyet teremt. Könnyen kiszámolható, hogy több százezres nagyságrendben lenne növelhető (leginkább a halmozottan hátrányos helyzetű) lakosság körében a foglalkoztatottság. A (forgatókönyv függvényében) 9-11 milliárdig növekvő világnépesség elképesztő keresletet indukál az élelmiszerpiacon. Az élelmiszerek ára már napjainkban is *a legtöbb árucsoportot megelőzően* növekszik. A magas víztartalmú és/vagy

¹⁰ Ez utóbbi tényező ugyan a 9. (technological readiness) pillér, de mivel azt önállóan Magyarország esetén nem vizsgáltam, itt tüntettem fel.

magas vízigényű élelmiszer, különösen a bioélelmiszer értéke a XXI. században exponenciálisan fog nőni. Ez Magyarország lehetősége.

Konklúzió

Magyarország versenyképességével kapcsolatban nincs ok optimizmusra. Az üzleti környezet gyatra, a makrogazdasági stabilitás szempontjából kritikus a fiskális politika túlzott lazasága és semmi nem hat a jövőorientáltság felerősödése irányába. A humán erőforrás javításának időben értelmezett inerciája miatt egy esetleges radikális változás esetén is a nemzetközi versenyképességi rangsorokban való pozícióvesztés folytatódása jó időre a rendszerbe kódolt tény. A magyar munkaerő termelékenységéhez viszonyítva a közterhekkel együtt költséges, sok szakmában nincs is, így már a kis hozzáadott értékű munkák célpontja sem Magyarország. A korábbiakhoz képest csak „jövöget” a tőke, még jött egy Hankook, még bővít az Audi, még épít a Mercedes, de közben a Flextronics és az X-Box, ill. az IBM Storage Products és számos más cég példáján láttuk, hogy sokszor már megy a tőke az országból. A tudás- és technológia-igényes ágazatokba történő tőkevonás a képzett munkaerő fokozódó hiánya miatt egyre kevésbé reális. És itt térek vissza ahhoz, hogy nincs országstratégia. Ha agilis lépések nélkül Magyarország a napos óráiból, *még nem teljesen kiszipolyozott*, így termékeny talajából, (potenciális) vízkészletéből következő EGYETLEN fenntarthatónak tűnő potenciális versenyelőnyt sem kamatoztatja - mint azt a WEF rangsorban elfoglalt helyünk változása évről évre kökeményen mutatja - nemcsak ázsiai, de legtöbb regionális riválisával szemben is versenyképtelenné válik.

Hivatkozások és irodalomjegyzék:

Világ gazdasági Fórum web oldala: <http://www.weforum.org/en/index.htm>

Ivics-Katona-Schlett: Vonzó-e Magyarország a külföldi működőtőke számára? 2004 JATEPress, Pénzügyek a globalizációban, 62-73. oldal.

Bilek Péter: Magyarország versenyképessége a tőkevonás tekintetében. Interneten közzétett prezentáció a 2004. február 11-i előadása: icegec.hu/hun/rendezvenyek/lezarult/duihk/duihk_02_11/pps/Bilek_Peter.ppt

Sass Magdolna, Versenyképesség és a közvetlen külföldi működőtőke-befektetésekkel kapcsolatos gazdaságpolitikák, 2003 szeptember, PM Kutatási Füzetek 5. szám

Kutasi Gábor: Versenyképesség interneten közzétett dolgozata:

www.bke.hu/vilaggazdasag/download/download_2005_1/vg_Versenykepesseg.ppt -

IMD Scoreboard:

http://www.imd.ch/research/publications/wcy/competitiveness_scoreboard.cfm?bhcp=1

Varga Gyula: Érett-e mezőgazdaságunk az integrációra? / Közgazdasági Egyetem Oktatói publikációi 2004, p. 98-103.

Népszabadság, 2009, március 17.